

‘Een rieten dak, je kijkt er hoog bij op’ (Theo Blauw)

Inleiding

Op een dag begin januari 2010 ontstond er enige ongewone activiteit bij mijn overbuurman Marco Broers (Westeinderweg 2): een kleine vrachtwagen volgestouwd met bossen riet hield stil op het pad langs de boerderij.

Een vrachtwagen met balen riet arriveert.

Even later werd aan één kant van de stolp alles in gereedheid gebracht voor wat er stond te gebeuren: er kwam een nieuwe ‘zij’ op. Dat dacht ik tenminste, maar later bleek dat het hele dak opnieuw met riet werd gedekt. Aangezien ik zowel voor deze boerderij alsook voor eeuwenoud ambachtelijk handwerk grote belangstelling heb, besloot ik het werk op de voet te volgen. In dit artikel breng ik verslag uit van wat ik op het dak van mijn buurman zag gebeuren, van wat ik van de rietdekkers leerde en vulde het aan met wat Wikipedia mij over rietdekken nog kon vertellen.

Vorbereiding

In een aantal maanden werden achtereenvolgens alle vier zijden van de boerderij van een nieuw rieten dak voorzien. Aangezien de voorkant vanzelfsprekend voorzien werd van een fraaie spiegel, nam het werk hieraan de meeste tijd in beslag. Ik had zodoende ruimschoots de gelegenheid de werkzaamheden van nabij te volgen en, gewapend met mijn fototoestel, de ladder op te klimmen en de nodige opnamen te maken. Bovendien kreeg ik ook nog de kans om, toen het oude riet helemaal verwijderd was, tot in de nok te klimmen en eens rustig naar beneden te kijken, waar vroeger de hooiberg was geweest waarin we in onze kinderjaren zo vaak hadden gravot.

Marco, Paulien en Rudi Broers nabij de nok van de stolp.

Ik maakte kennis met de rietdekkers Peter en zijn zoon Ruud Vis. Peter woont in Spierdijk, zoon Ruud in de grote boerderij Westeinderweg 13 in Wognum. Peter is de zoon van Pé Vis, bij leven eveneens rietdekker, die in het verleden veel collegiaal heeft samengewerkt met de Wognumers Piet Rinkel en Piet Beerepoot. Pé Vis had vier zoons, allen rietdekkers; twee van hen zijn overleden. Peter is de enige die met zijn zoon het oude ambacht voortzet. Hij is een ervaren rietdekker, die in de wijde omgeving zijn werk vindt en hij is trots op zijn vak, dat, zoals hij snedig opmerkte, dan wel niet het oudste, maar toch zeker een zeer oud beroep is.

Een eeuwenoud beroep

In waterrijke gebieden hebben mensen sinds mensenheugenis de daken van hun huizen met riet bedekt. Riet is daar aan de waterkant in overvloed aanwezig, het is altijd eenvoudig te oogsten geweest, het is (was) goedkoop, het geeft een uitstekende dekking, is isolerend en goed watergeleidend en men kan er ongemeen fraaie vormen in aanbrenge, al zullen de mensen in prehistorische tijden daar niet zo veel aandacht aan hebben geschonken. Riet weegt circa 130 kilogram per kubieke meter, zodat een rieten dak van 30 cm dikte ongeveer 39 kg per m² weegt. Hierdoor is het veel lichter dan dakpannen en vormt het een geringere belasting voor de dakconstructie.

Het houdt in de winter warmte goed vast, en in de zomer houdt het warmte juist buiten. Het rieten dak moet om geen water door te laten voldoende afschot hebben en de rietbedekking dient 28 tot 30 cm dik te zijn.

Riet gelegd zonder voldoende afschot met dakvilt als ondergrond: een rommeltje.

Levensduur

Een goed dak gaat 25 jaar mee, maar daken van 40 jaar oud zijn geen uitzondering, indien er kwalitatief goed gesorteerd dakriet gebruikt is. De levensduur van een rieten dak hangt niet alleen af van de kwaliteit van het dekriet, maar ook van de hellingshoek en de lengte van het rieten dak. Deze is bij 25 graden tot 15 jaar, 30 graden 10-20 jaar, 45 graden 25-45 jaar en 50 graden 35 jaar en langer. Na verloop van tijd verweert het bovenste riet en soms komen er algen op. Worden deze algen niet bestreden dan gaat er ook mos op groeien, dat handmatig moet worden verwijderd. Hierna moet het riet weer worden aangeklopt. Wordt het mos niet verwijderd dan heeft dit een sterk negatieve invloed op de levensduur van het dak. Schaduw en hoge bomen in de buurt bevorderen de groei van mos en algen. Basismaterialen voor de rietdekkers zijn steigers, ladders, mes, tang en metaaldraad. Meer specifiek kenmerkend zijn boomhaken, dakstoelen, drijfbord, hieken, knechten en goot- en oognaald.

Volgorde van de werkzaamheden

Een rieten dak wordt gemaakt van eenjarig riet. Niet alle riet is even geschikt. Het kwalitatief goede riet, dakdekkersriet, is droog, niet verspocht (ten gevolge van vocht verrot) en heeft een stengeldiameter van 5 tot 8 mm. In Nederland kan op verscheidene plaatsen riet worden geoogst. In het algemeen stelt Peter Vis dat men een huis met het riet moet dekken dat in de buurt van dat huis groeit. Voor Vis groeit dat riet op buitendijks land in De Beets. Vele bunders weiland zijn daar langzamerhand door een hogere waterstand 'verwaterd' en door riet overwoekerd. En denkt u niet dat vader en zoon er met de rietsikkel en snits op uit trekken om het riet aldaar te oogsten. Een indrukwek-

kende computergestuurde en voor een groot deel zelf ontworpen rietbalenpers zorgt ervoor dat balen riet van 35 bossen al net zo vlot achter uit de machine rollen als hooibalen uit de hooibalenpers. De balen worden opgeslagen in de grote loods achter het huis van Vis in Spierdijk.

Dakstoel.

Balenpers.

Sparren en riet/panlatten.

Het rietdekken

Begonnen werd met het bouwen van steigers rond de boerderij. Op voorraad aanwezig riet werd per bos op de steiger geworpen. Vandaar werd het later hogerop geworpen en, naarmate men hoger kwam, moest dat in etappes gebeuren. Daarna werden het oude riet en de oude panlatten verwijderd.

Deze hadden het goed gedaan, ze waren nog met nagels bevestigd, dus ze dateerden van 1871, het bouwjaar van de boerderij. Over de sparren werden toen horizontaal de nieuwe pan/rietlatten aangebracht, met een onderlinge afstand van ongeveer 28 centimeter. Vervolgens werd eerst een dunne laag van ± 4 cm dik

Peter aan het binden.

Peter en Ruud aan het werk.

over de panlatten gespreid. Daarop kwamen de rietbossen naast elkaar te liggen. Hierover werd een lange ijzerdraad gelegd. De rietbossen werden losgesneden, gelijk gewreven en opgeklopt. Voor het vastmaken aan de panlatten werd een grote kromme naald, een gootnaald, gebruikt, waarmee het twijg- of ijzerdraad om de rietlat gestoken kon worden.

Op foto links onder heeft Peter de gootnaald in de rechter-, de oognaald in zijn linkerhand. De binddraad, die om de rietlat moet worden gehaald, gaat door de goot van de gootnaald naar onderen, en vindt daar het oog van de oognaald. 'Dat gaat op gevoel af', zegt Peter Vis, 'en is een kwestie van ervaring.'

Om veilig te kunnen staan en werken gebruiken de rietdekkers boomhaken die in het dak worden gestoken. In deze haken ligt een dikke ronde balk waarop de rietdekkers staan. Dan zijn er de dakstoeltjes, die een soortgelijke functie hebben en her en der in het riet kunnen worden geplaatst en waarop één man werkt. Ze worden veelal gebruikt wanneer een dak plaatselijk hersteld moet worden of wanneer er geen ruimte is om de balk met haken te benutten.

Op foto hieronder is goed te zien wat de functie van de 'knechten' is. Het zijn getande en spits toelopende houten of ijzeren pinnen. Hun naam verraadt al dat zij wel een nuttige, maar ondergeschikte betekenis hebben: zij houden het losse riet tijdelijk op hun plaats. De ook goed zichtbare plastic pijp (dat kan ook een houten lat zijn) heeft meer een overkoepelende functie: hij houdt het riet in de lengte op zijn plaats, maar maakt het tevens mogelijk om de dikte van de rietlaag te bepalen en zo nodig aan te passen. Peter doet dat door er bosjes riet tussen vandaan te halen of er alsnog tussen te stoppen.

Knechten en plastic pijp.

Om het riet mooi vlak te krijgen wordt het regelmatig met het drijfbord, een houten of roestvrijstalen plank van ca. 25 x 35 cm met gaatjes erin, geklopt.

Spiegel en vorst

Het pronkstuk van een rieten dak is natuurlijk de spiegel. Deze vereist speciale aandacht en zorg.

Een klein bosje om het werk gelijkmatig te maken.

Ruud beklopt het riet om een gelijkmatig vlak te verkrijgen.

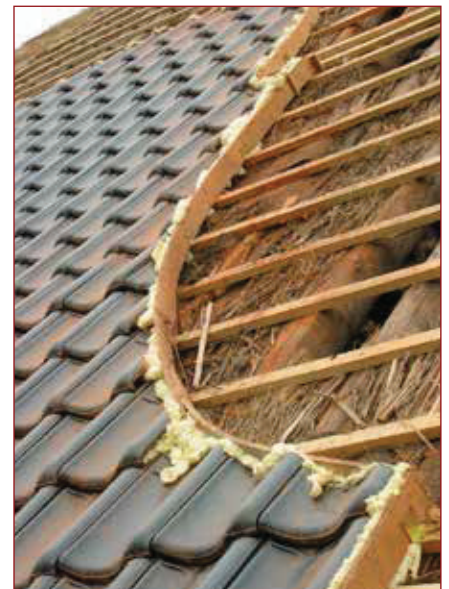

Een drijfbord.

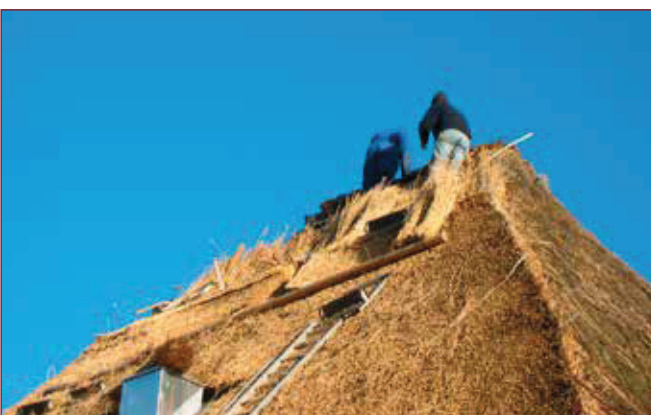
Welke vorm krijgt hij? Als regel zal de eigenaar van de stolp, bij een bestaand gebouw, kiezen voor de vorm van de reeds aanwezige spiegel. Maar men kan ook een stalenboek van vormen bekijken en kiezen voor iets nieuws. In de boerderij van Broers vertoont de nieuwe spiegel ook veel overeenkomst met de oude. Voor Vis met de rieten rand begon, werd eerst het knijpdeel aangebracht. Dit is een houten scheidingsrand tussen het riet en de pannen.

De nok van het dak wordt al eeuwenlang bedekt met grote boogvormige nok- of vorstpannen, z.g. rietvorstpannen, die met kneedbare dakmortel en/of met een kalkrijke basterdmortelspecie worden vastgezet. Het meest bekend zijn die in de traditionele kleuren natuurrood gestookt en blauwig duifgrijs gesmoord. De nok van een rieten dak is kwetsbaar: vooral kraaien en kauwen hebben er schijnbaar plezier in het riet ter plaatse los te wrikken en eruit te trekken. Daarom wordt er tussen de vorstpannen en het riet meestal ijzergaas aangebracht om het geheel te versterken.

Al met al duurde het toch bijna een half jaar voor de vier zijden van de stolp gedekt waren. Maar nu staat de mij zo vertrouwde boerderij er weer fraai bij en kan het hele rieten dak weer zo'n dertig jaar mee.

Het knijpdeel van de spiegel.

Werk aan de vorst.

Het voltooide werk.